

Ingen samsyn om konkurrensens konsekvenser

I sin bok *Vinter i välfärdslandet* tecknade Elisabeth Langby (Langby 1984) en dystert bild av Sverige som en stel ekonomi med bristande reformförmåga. Tanken att privata utförare skulle kunna bistå den offentliga sektorn med allt ifrån soptömning till äldreomsorg beskrev Langby som ett teoretiskt nationalekonomiskt påfund som inte skulle få någon större praktisk betydelse. Lärarkåren skulle exempelvis aldrig acceptera idén att föräldrar och elever fritt kunde välja mellan olika konkurrerande skolor.

LEDARE

Ett kvarts sekel senare kan konstateras att utvecklingen blev väldigt annorlunda. Få länder har genomfört så genomgripande och långtgående förändringar av den offentliga sektorns struktur och organisation som Sverige. Marknadsinslag i form av konkurrensutsättningar, upphandlingar och pengsystem är numera vanliga och i många delar också politiskt okontroversiella.

På 1980-talet var det naturligt att inom forskning och samhällsdebatt analysera och diskutera de problematiska konsekvenserna av omfattande offentliga monopol. Mot den bakgrunden är det begripligt att diskussionen i dag fokuserar på konkurrensens konsekvenser – på de problem konkurrensen för med sig och hur dessa kan åtgärdas. Den kanske mest intressanta frågan – blev det bättre? – är både värderingsladdad och metodmässigt svår att besvara. Den springande punkten, som ofta kommer bort i debatten, är att ingen vet hur Sverige skulle ha sett ut i dag om det stora antalet reformer inte hade genomförts.

Vi kan jämföra Sverige 2010 med Sverige 1980, en jämförelse som är hisnande nog på många sätt. Vi kan också jämföra privata utförare inom välfärden med kommunala dito och lära oss hur dessa skiljer sig åt i olika dimensioner. Men ingen av dessa jämförelser säger särskilt mycket om det relevanta kontrafaktiska scenariot: Sverige år 2010 utan de omdiskuterade reformerna.

Det är naturligtvis en mycket svår uppgift att utvärdera utvecklingen i detta perspektiv, men det är ingen ursäkt att helt lägga frågan åt sidan. Vi forskare kan inte vänta oss att alla reformer genomförs så att effekterna kan utvärderas med idealiska kontrollgrupper. Det är trevligt när det inträffar och det skulle på många sätt vara bra om reformer utformas med möjligheterna till forskning och lärande i åtanke. Men i samhällsvetenskapens förutsättningar ingår att så inte alltid kommer att vara fallet. Vi får ofta hålla till godo med de data som finns, kompletterade med teoretiska perspektiv och en öppen och livlig diskussion.

I höstas släppte Studieförbundet Näringsliv och Samhälle (SNS) en antologi med titeln *Konkurrensens konsekvenser* (Hartman 2011). Boken skapade debatt. I detta temanummer av *Ekonomisk Debatt* låter vi diskussionen fortsätta. Urban Bäckström, Jonas Vlachos, Björn Hasselgren och Bo Rothstein ger här sin syn på frågan och den diskussion som hettade till med anledning av SNS-rapporten.¹

Urban Bäckström menar att vinstmotivet är nödvändigt för att skapa den dynamik och utbudsvariation som behövs. Uppmärksammade kvalitetsbrister måste enligt Bäckström lösas med mer utvecklade regelsystem. Inom skolans område tecknar dock Jonas Vlachos en mer pessimistisk bild av vinstintressets konsekvenser: Kanske är marknadens förmåga att ge folk vad folk vill ha särskilt problematisk på skolans område, där eleverna och samhället i stort ofta har olika idéer om vad skolan ska leverera?

En annan syn står Björn Hasselgren för i sitt inlägg. Hasselgren kritiserar SNS-rapporten för den metodmässiga bristen att enbart problematisera konkurrensalternativet utan att väga dess brister mot motsvarande problem inom offentliga monopol. Enligt Hasselgren hade man kunnat komma längre med ett teoretiskt perspektiv baserat på såväl organisations-teori som transaktionskostnadsansatser.

I den sista artikeln konstaterar Bo Rothstein att många forskare och debattörer i denna fråga har låtit sig bländas av ideologiska eller maktpolitiska positioner. Rothstein vill ifrågasätta ett antal försanthållna teser i diskussionen, såsom idén att marknader bygger på att aktörer agerar själviskt och idén att marknader skapar mer själviska aktörer.

Någon samsyn i frågan om konkurrensens konsekvenser framkommer alltså inte, och diskussionen lär pågå ett bra tag till, både i *Ekonomisk Debatt* och annorstädes. Vi vill därför påminna läsarna om möjligheten att diskutera och kommentera alla artiklar på ekonomibloggen Ekonomistas: Adressen är <http://ekonomistas.se/ekonomisk-debatt/>

Niclas Berggren och Andreas Bergh

REFERENSER

Hartman, L (red) (2011), *Konkurrensens konsekvenser: vad händer med svensk välfärd?*, SNS Förlag, Stockholm.

Jordahl, H (2012), "Utvärdering efterlyses", *Ekonomisk Debatt*, årg 40, nr 1, s 71-78.

Langby, E (1984), *Vinter i välfärdslandet*, Askelin & Hägglund, Stockholm.

¹ Vi gav också SNS-rapportens redaktör Laura Hartman möjlighet att medverka i numret, men hon valde att tacka nej. Rapporten har recenserats i ett tidigare nummer av *Ekonomisk Debatt* (Jordahl 2012).